

Рудь М.М., здобувач відділу макроекономіки
та державного управління
*Причорноморський науково-дослідний інститут
економіки та інновацій, м. Одеса*

ПОДАТКОВА РЕФОРМА – ОСОБЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Рудь М.М. Податкова реформа – особливості та обмеження для економічного розвитку України. Стаття присвячена аналізу втілення перших кроків податкової реформи, виявленні факторів та обмежень для економічного розвитку України, перелічено фактори впливу на економічний розвиток країни. Зроблено висновок, що Україна входить до числа країн із найменшим розміром як мінімальної, так і середньої заробітних плат, має досить високі показники податкового навантаження на працю та має суттєвий рівень тіньової економіки. Обґрунтовано, що найважливішими заходами щодо зниження рівня податкового навантаження є не зменшення податкових ставок, а: реформування інститутів у процесі відносин фіскальних органів і податкових платників; оптимізація видаткової частини бюджету; втілення бюджетного прогнозування та ретельного планування бюджету; покращення механізму адміністрування податків; удосконалення електронних сервісів; удосконалення моделі державного податкового менеджменту тощо.

Ключові слова: бюджет, детінізація, податки, податкова політика, податкова система, податкове навантаження, тіньова економіка, структура оподаткування, економічний розвиток, фіскальна служба.

Рудь Н.Н. Налоговая реформа – особенности и ограничения для экономического развития Украины. Статья посвящена анализу реализации первых шагов налоговой реформы, выявлению факторов и ограничений для экономического развития Украины, перечислены факторы влияния на экономическое развитие страны. Сделан вывод, что Украина входит в число стран с наименьшим размером минимальной, так и средней заработной плат, имеет достаточно высокие показатели налоговой нагрузки на труд и оказывает существенное влияние теневой экономики. Обосновано, что важнейшими мерами по снижению уровня налоговой нагрузки является не уменьшение налоговых ставок, а именно: реформирование институтов в процессе отношений фискальных органов и налоговых плательщиков; оптимизация расходной части бюджета; воплощение бюджетного прогнозирования и тщательного планирования бюджета; улучшение механизма администрирования налогов; совершенствование электронных сервисов; усовершенствования модели государственного налогового менеджмента и тому подобное.

Ключевые слова: бюджет, детенизация, налоги, налоговая политика, налоговая система, налоговая нагрузка, теневая экономика, структура налогообложения, экономическое развитие, фискальная служба.

Rud M.M. Tax reform – features and limitations for Ukraine's economic development. The article deals with the analysis of the implementation of the first steps of tax reform, identifying factors and constraints for the economic development of Ukraine, lists the factors influencing the economic development of the country. It is concluded that Ukraine is among the countries with the smallest size of both minimum and average wages, has fairly high rates of tax burden on work and has a significant level of shadow economy. It is substantiated that the most important measures to reduce the tax burden are not to reduce tax rates, but to: reform the institutions in the process of relations between fiscal authorities and taxpayers; optimization of the expenditure part of the budget; implementation of budget forecasting and careful budget planning; improvement of the tax administration mechanism; improvement of electronic services; improvement of the model of state tax management, etc.

Key words: budget, deduction, taxes, tax policy, tax system, tax burden, shadow economy, tax structure, economic development, fiscal service.

Постановка проблеми. Податки є надзвичайно впливовою фінансовою категорією, фінансове підґрунтя існування держави, знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі. Існуюча система податків сьогодні – це: фіскальна спрямованість; нормативно-правові акти з податкових питань є нестабільними, окремі, деякі законодавчі норми недостатньо узгоджені і суперечливі один одному; питання оподаткування регулюються різ-

ними інститутами, Указами, підзаконними актами; витрати на адміністрування окремих податків є більшими порівняно з доходами бюджету; механізм митно-тарифного регулювання не дає можливості оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку тощо [1]. Вищезазначені недоліки призвели до таких проблем, як: податкова заборгованість платників перед бюджетом та державними цільовими фондами, масштабне ухилення від оподаткування,

бюджетна заборгованість з відшкодування податку на додану вартість, нерівномірне податкове навантаження тощо. За цих умов важливого значення набуває наявність ефективної та дієвої податкової політики держави та механізмів її регулювання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дж. Арнолд, Берт Бріс, Крістофер Хеді [2] зауважують, що «...податкова політика є одночасно інструментом стимулювання економічного зростання за умов рецесії і фундаментальним чинником забезпечення економічного розвитку в довгостроковій перспективі». Б. Дуглас Бернхейм [3] дослідив вплив процесу оподаткування на заощадження, які є одним із найбільш важливих факторів забезпечення стійкого економічного зростання. Вагомий внесок у напрямку впливу інструментів податкової політики на економічний розвиток здійснено: З. Варналієм [4], А. Соколовською [5], Л. Тарангул [6], І. Чугуновим [7; 8]. З огляду на безліч поглядів, існує потреба у подальших дослідженнях щодо формування державної податкової стратегії на довгострокову перспективу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз втілення перших кроків податкової реформи, виявлення факторів та обмежень для економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. В Україні, на сьогоднішній день, переважно більшістю вітчизняних та іноземних експертів рівень податкового навантаження оцінюється як несприятливий та надто обтяжливий, як такий, що пригнічує процеси економічного розвитку та відтворення [5]. Зарубіжні та вітчизняні вчені розглядають оптимізацію податкової системи в залежності від розвитку національної економіки тієї чи іншої країни, з різними проблемами оподаткування. Реалізація податкових реформ розвиненими країнами сприяє вирішенню різних задач, від оптимальних механізмів оподаткування до макроекономічної рівноваги, здійснюється у прозорому середовищі [7].

Податкова політика в розвинутих країнах є переважно ациклічною, натомість у країнах із трансформаційною економікою – проциклічною. Ця тенденція є наслідком реалізації бюджетної політики, яка є залежною від політичного циклу та носить інерційний характер у частині соціальних видатків і видатків на обслуговування державного боргу. Тобто, рушійні зміни системи оподаткування можливі за умов: по-перше, вдосконалення бюджетної політики; по-друге, запровадження інституційних обмежень у бік росту видатків, бюджетного дефіциту тощо. А тому в Україні необхідно значну увагу приділяти питанням посилення якості бюджетних інститутів та їх координації.

Як зауважує М. Рубан [1], що «...структуру податкових надходжень можна характеризувати з позиції: окремо взятих податків, таких як податок на додану вартість, податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок, мито

тощо; класифікації Організації країн економічного співробітництва (ОЕСР) – податки на доходи і прибуток (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, єдиний соціальний внесок), податки на споживання (податок на додану вартість, акцизний податок, ввізне та вивізне мито), майнові податки; розподілу податків на прямі та непрямі; поділу податків на робочу силу (податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний соціальний внесок), податок на капітал (податок на прибуток підприємств, податок на нерухоме майно, податки на фінансові транзакції), податки на споживання; *distortionary taxation* – податки, які впливають на економічне зростання шляхом обмеження можливостей прийняття рішень економічними агентами щодо заощадження та інвестування. До цієї категорії належать податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок, податок на прибуток підприємств та майнові податки. Інші податки відносять до *non distortionary taxation* – тобто до податків, які прямо не впливають на рішення економічних агентів щодо ведення їхньої господарської діяльності. Важливим завданням економічної політики держави є пошук резервів посилення фіскальної ефективності та забезпечення оптимальної структури податкових надходжень до бюджету з урахуванням інституційних особливостей економіки».

Досвід багатьох вчених-економістів свідчить про те, що «оптимальна» модель структури оподаткування може адаптуватися до різних стадій розвитку економіки країни але, не є універсальною» [9].

В Україні у 2015 році стартувала податкова реформа, яка за мету мала такі принципи, як: побудова простої, прозорої, справедливої податкової системи, що стимулює інвестиції, створює умови для сталого розвитку національної економіки з одночасним забезпеченням потреб Державного та місцевих бюджетів на виконання пріоритетних видатків. Завданням реформи для підняття довіри до системи та покращення податкової культури було: зменшення податкового навантаження на бізнес, детінізація, спрощення податкового законодавства, стабільність податкового законодавства. Тобто, однакові ставки оподаткування та рівні умови для всіх. Конкурентні ставки податків (ЄСВ, ПДФО, ПДВ, ПНП) для інвестиційної привабливості було обрано на рівні 20%. Згідно реформування податкової політики, бюджет країни втрачатиме чималі кошти [10] (табл. 1).

Проаналізуємо до чого призвело реформування податкової політики. На сайті «Реанімаційний пакет реформ» [11] експертами круглого столу було зауважено, що «...близько 400 тис. із 2 млн. зареєстрованих фізичних осіб-підприємців закрили свій бізнес у 2017 році, або зупинили діяльність, або перейшли в «тінь». Ситуація для фізичних осіб-підприємців, які працюють офіційно, значно погіршилася – після запровадження обов'язкової щомісячної сплати єдиного соціального внеску, незалежно від фактичного

Прогноз додаткових потреб бюджету

Ресурс бюджету, грн.	Джерело
603 млрд.	2015 рік
- 27,7 млрд.	недоотримання прибутку НБУ
- 17,6 млрд.	відсутність імпортного збору
- 18,6 млрд.	потреба у збільшенні компенсації для населення на енерготарифи
- 17,1 млрд.	збільшення потреб у фінансуванні національної оборони
- 7,0 млрд.	фінансування, необхідне на впровадження нових реформ (судова, реформа прокуратури, держслужби, поліції)
- 20,0 млрд.	потреба у коштах для повернення заборгованості з відшкодування ПДВ
- 27,0 млрд.	потреба у коштах для повернення переплат з податку на прибуток
- 135,0 млрд.	Потреби бюджету
- 23,3 млрд.	Нова податкова модель

Джерело: [10]

проведення підприємницької діяльності та отримання доходу. система оподаткування праці в Україні є негнучкою, нестимулюючою та обтяжливою для малого і середнього бізнесу. Результатом стало падіння інтересу до офіційно зареєстрованого індивідуального підприємництва. Вирішення цієї проблеми репресивними методами не приносить результатів. Тільки через зниження ЄСВ та ПДФО, яке має супроводжуватися пошуком бюджетних компенсаторів, Україна зможе вивести ринок праці та сферу діяльності самозайнятих осіб із тіні».

Розглянемо особливості оподаткування малого бізнесу (мікробізнесу) більш схожих до України країнах. Наприклад, законодавство *Грузії* передбачає три спеціальних режиму оподаткування мікробізнесу та малого бізнесу [12]:

- статус мікробізнесу – надається фізичним особам, які не використовують працю найнятих осіб і самостійно здійснюють економічну діяльність, від якої вони одержують сумарний сукупний дохід протягом календарного року, що не перевищує 10,2 тис. євро і не сплачується прибутковий податок;

- статус малого бізнесу – поширюється на фізичних осіб, що отримують сукупний дохід від економічної діяльності протягом календарного року, який не перевищує 34,1 тис. євро. Існує вимога щодо обов'язкового використання контрольно-касових апаратів (ККА), оподатковуваний дохід малого бізнесу підлягає оподаткуванню за ставками або 5%, або 3%, є вимога ведення спеціального Журналу обліку витрат. Фізичні особи-підприємці зобов'язані здійснити до бюджету чотири поточні платежі у розмірі 25 відсотків від суми річного податку.

- статус платника фіксованого податку – платником фіксованого податку може бути особа, яка не є платником ПДВ та здійснює один або більше дозволених видів діяльності. Ставка фіксованого податку може бути 3% від доходів.

Для фізичної особи законодавством *Болгарії* передбачено можливість реєстрації у якості індивідуального підприємця (Едноличен търговец або ЕТ) за Законом про комерцію (Търговския закон) та

відповідним включенням до Торгівельного реєстру. Діяльність ЕТ оподатковується за ставкою 15% від оподаткованого прибутку, що розраховується за правилами для юридичних осіб, тобто загальний режим – перевищення доходів над витратами, що підтверджені первинними документами. Для самозайнятих осіб згідно п. 1 ст. 29 додаткових положень Закону про податки на доходи фізичних осіб існує ще одна законодавча можливість ведення бізнесу – статус фрілансера (свободната професия), що передбачає реєстрацію в окремому реєстрі (регистър БУЛСТАТ), сплату податку за ставкою 10% із використанням нормативу витрат (25% або 40%), можливість розрахунків без застосування касового апарату, звільнення від зобов'язання вести рахунки та подавати річні звіти (фрілансер подає податкову декларацію як фізична особа). Крім цього, у якості платника ПДВ вони зобов'язані зберігати лише два реєстри – журнал купівлі-продажу та журнал продажів (ст. 123 та 124 Закону про ПДВ) [12].

Законодавство *Вірменії* передбачає декілька спеціальних режимів оподаткування мікробізнесу та малого бізнесу [12]:

- податок з обороту, який замінює податок на додану вартість та податок на прибуток. Комерційні організації-резиденти, індивідуальні підприємці та нотаріуси з оборотом від реалізації за попередній податковий рік, що не перевищує 98,9 тис. євро. Ставки податку – 1,5%, 2,5%, 5%, 10%, 25%;

- система сімейного підприємництва, тобто дозволена діяльність, що спільно здійснюється комерційною організацією або індивідуальним підприємцем – резидентами;

- патентний податок замінює податок на додану вартість та податок на прибуток – для організацій, лише ПДВ – для індивідуальних підприємців. Охоплює 14 видів діяльності. Ставка патентного податку залежить від виду діяльності, території та торгівельної площі.

Фізична особа *Польщі* може вибирати між кількома спеціальними податковими схемами оподаткування [12]:

1. Податок з доходів фізичних осіб, який передбачає оподаткування за лінійним податком в розмірі 19%. Податковою базою для обчислення податку вважається оподатковуваний дохід (тобто виручка, зменшена на витрати, прийняті до відрахування з метою оподаткування). Вибір цього методу оподаткування відбувається за допомогою письмової заяви платника податків.

2. Оподаткування за єдиною (фіксованою) ставкою згідно з законом від 20.11.1998 року. Закон передбачає два режими оподаткування:

– оподаткування доходів від несільськогосподарської діяльності – зокрема, у сфері послуг, який за своєю суттю є паушальним (акордним) платежем з задекларованих доходів. Для цього різновиду податку з доходів встановлено низку обмежень – зокрема, в залежності від виду діяльності (не поширюється на бухгалтерів і аудиторів, аптечні заклади, охоронну діяльність, пункти обміну валют, юристів) і від обсягу доходів (за попередній рік не перевищує суму, еквівалентну 250 000 євро);

– податкова картка (karty podatkowej), яка є найближчим аналогом українського єдиного податку першої групи. Розмір податку залежить не тільки від виду діяльності (їх біля 100), а й від кількості найманих працівників та розміру населеного пункту. Податкова карта звільняє від обов'язку ведення бухгалтерського обліку, подання податкових декларацій, сплати авансових платежів та застосування РРО (при обсягах продажу не більше 20 тис. злотих або 4,8 тис євро).

Погодимось із авторами [12], що «...на відміну від розвинених країн, де дохід на душу населення дозволяє навіть найбіднішими громадянам легко забезпечити свої базові потреби, для менш розвинених – таких, як Україна, – швидке економічне зростання є безумовно головним пріоритетом після фізичної безпеки. Відповідно до цього податкова, фіскальна політики мають бути оптимізовані у спосіб, найбільш сприятливий для зростання. При цьому, така оптимізація має враховувати наявні обмеження, а також принаймні не шкодити реалізації потенційних конкурентних переваг країни. Для того, аби уявити собі, якими мали би бути макропараметри фіскальної та податкової політики, корисно зробити короткий огляд теорії та наявних досліджень у цій сфері, а також порівняти українські показники з деякими іншими країнами».

Країни із розвинутою економікою мають широкую податкову базу сплати податків на споживання, тому задля збільшення обсягів надходжень до бюджету вдаються до збільшення ставки, натомість у країнах із трансформаційною економікою варто зосередитись спочатку на питаннях розширення податкової бази, а потім здійснювати регулювання ставки.

Ситуація сьогодні в Україні ускладнюється, виникають відповідні обмеження. Це пов'язано і з агресією Росії, що призводить до великих витрат на безпеку та оборону (5% від ВВП), і накопиченим зовнішнім боргом, який має бути виплачений бодай

частково, а показники якості державного управління в 3-4 рази нижчі, ніж у розвинених країнах. Але, щодо збирання податків, Україна показує на свою спроможність [13] (табл. 2).

Таблиця 2

Загальна макроекономічна ситуація, %

Рік	Реальний ВВП	Номинальний ВВП	Інфляція	Динаміка податкових надходжень
2014	-6,6	-26,3	+12,1	+3,8
2015	-9,8	-31,3	+48,7	+38,1
2016	+2,3	+2,6	+13,9	+28,2
2017	+2,0	+11,6	+13,7	+26,7

Джерело: [13]

З таблиці 2 можна побачити, що динаміка податкових надходжень, яка є стабільною та структура і ставки основних податків й обов'язкових платежів до бюджету істотно не змінились, а деякі навіть було знижено. Це можна пояснити втіленням плоскої ставки єдиного соціального внеску у розмірі 22%, що і дозволило знизити частку податків та обов'язкових внесків, які сплачуються підприємством з фонду оплати праці у % від комерційної вигоди з 37,8% до 24,8%.

За даними World Bank [14], Україна є другою серед 11 країн, що підлягали моніторингу як за розмірами податкового навантаження на працю, так і за розміром частки податків та обов'язкових внесків, які сплачуються компаніями з фонду оплати праці країнам (рис. 1).

З рисунку 1 можна побачити, що такі країни як Грузія та Вірменія мають 0% податки на працю та внески (% від прибутку) і, як наслідок 0% – частка податків на працю у загальній ставці. Найвищий відсоток серед країн, які досліджено, частка податків на працю у загальній ставці має Болгарія (74,5%). Але треба враховувати той факт, що показники і розрахунки включають податки, внески та інші збори, що сплачуються роботодавцями.

Необхідно також оцінити усі податки та обов'язкові внески, які сплачуються з фонду оплати праці як компаніями, так і працівниками (рис. 2).

З рисунку 2 можна побачити, що Україна знаходиться серед найвищих у зробленій вибірці схожих країн. Але, «...ці показники дають лише приблизну картину рівня податкового навантаження на працю внаслідок наявності в окремих країнах значного спектру винятків та пільг із бази оподаткування, а також рівня мінімальної заробітної плати, з якої зазвичай стягуються мінімальні податки» [15].

Проаналізуємо фактори, які впливають на заробітні плати, та оцінимо ступінь їх тяжіння до мінімального податкового навантаження і розмірів тіньової економіки (рис. 3 та рис. 4) [16; 17].

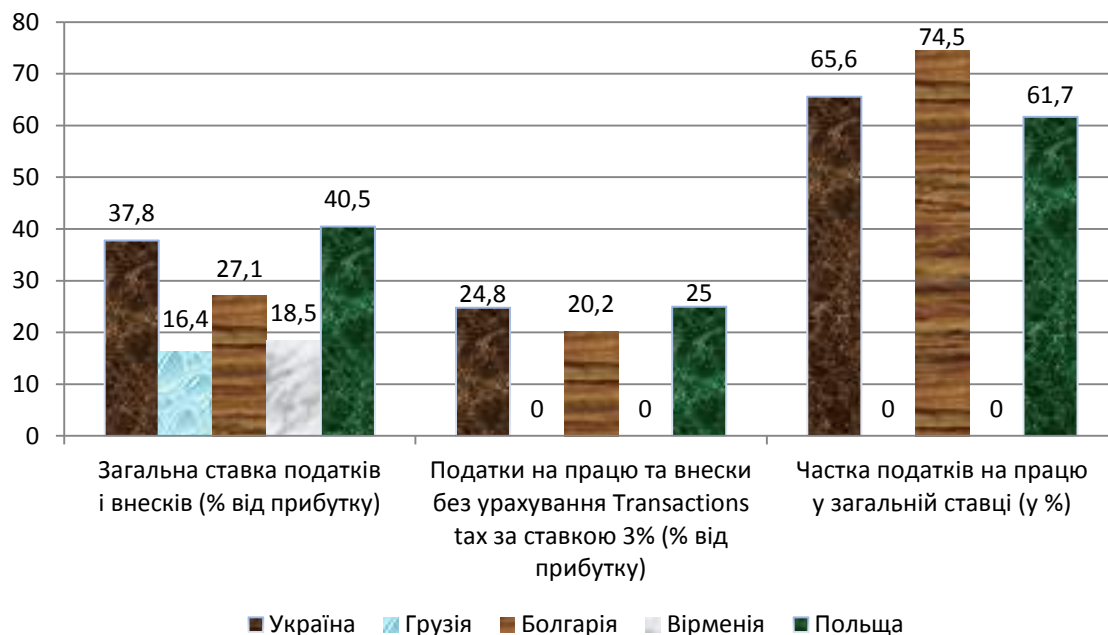

Рис. 1. Розміри податкового навантаження (показники включають податки, внески та інші збори, що сплачуються роботодавцями)

Джерело: складено за даними [14]

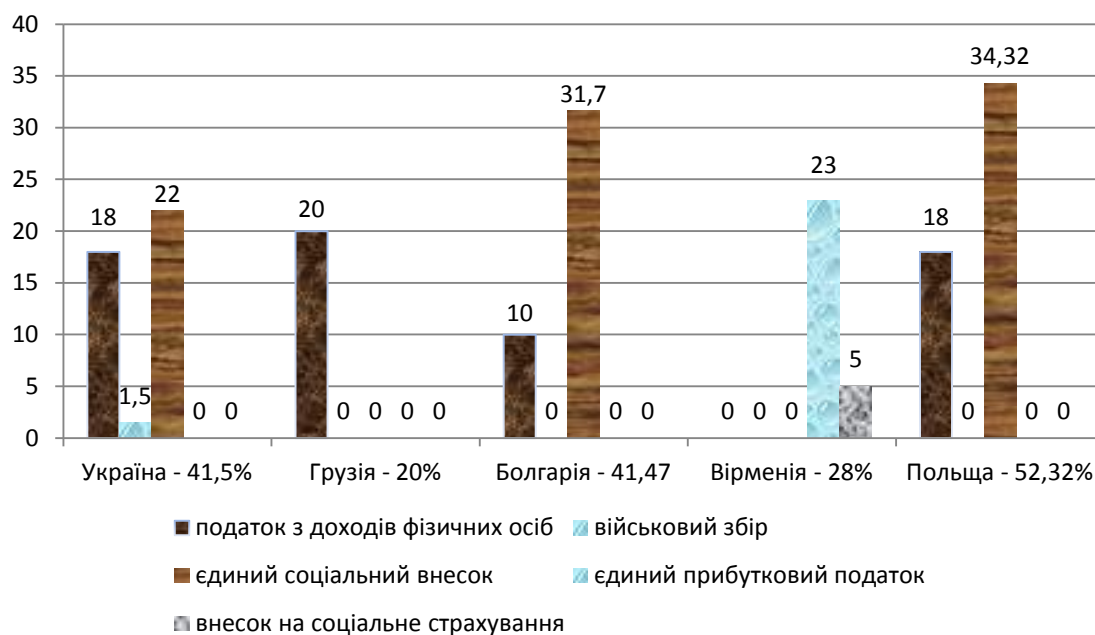

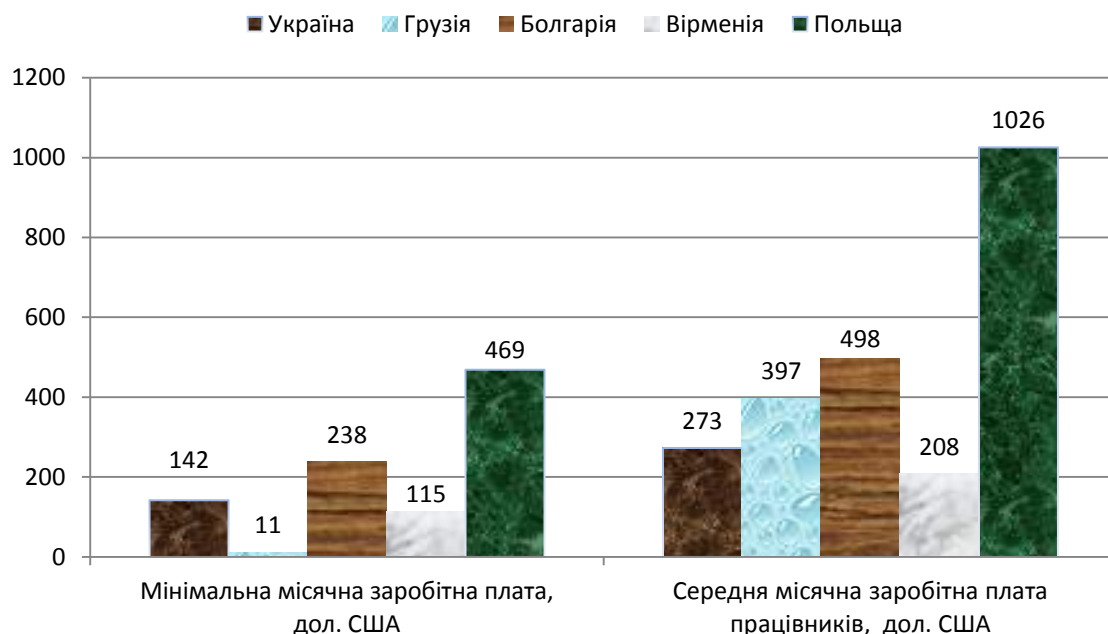
Рис. 2. Податки та обов'язкові соціальні внески (збори) з заробітної плати

Джерело: складено за даними [15]

Безліч досліджень провідних вчених-економістів [18–20] вказують на суттєві негативні економічні наслідки щодо більш високих ставок податків на працю та споживання, які: призводять, згідно з ефектом заміщення, до скорочення зайнятості населення, особливо у групах з низькими доходами; виступають рушійною силою для витрат на приховування від оподаткування; поживляють тіньову економіку, стимулюють пропозицію робочої сили в

тіньовій економіці; негативно впливають на додану вартість у галузях, що значною мірою залежать від низької заробітної плати та орієнтуються на низьку кваліфікацію трудових ресурсів, а також знижують продуктивність праці на рівні підприємств.

Існують дуже переконливі економічні розрахунки багатьох вчених, які свідчать що зменшення на 1% клину податків на працю [21; 22]: у рік реформи збільшує обсяги виробництва на 0,15% на рік та підвищує

Примітка: за даними Держкомстату України, середньомісячна заробітна плата у 2017 році склала 7 104 грн.; розмір мінімальної заробітної плати у Грузії не переглядався більше 18 років – мінімальний оклад був визначений законом на рівні 20 ларі на місяць ще в 1999 році

Рис. 3. Показники ринку праці

Джерело: складено за даними [16; 17]

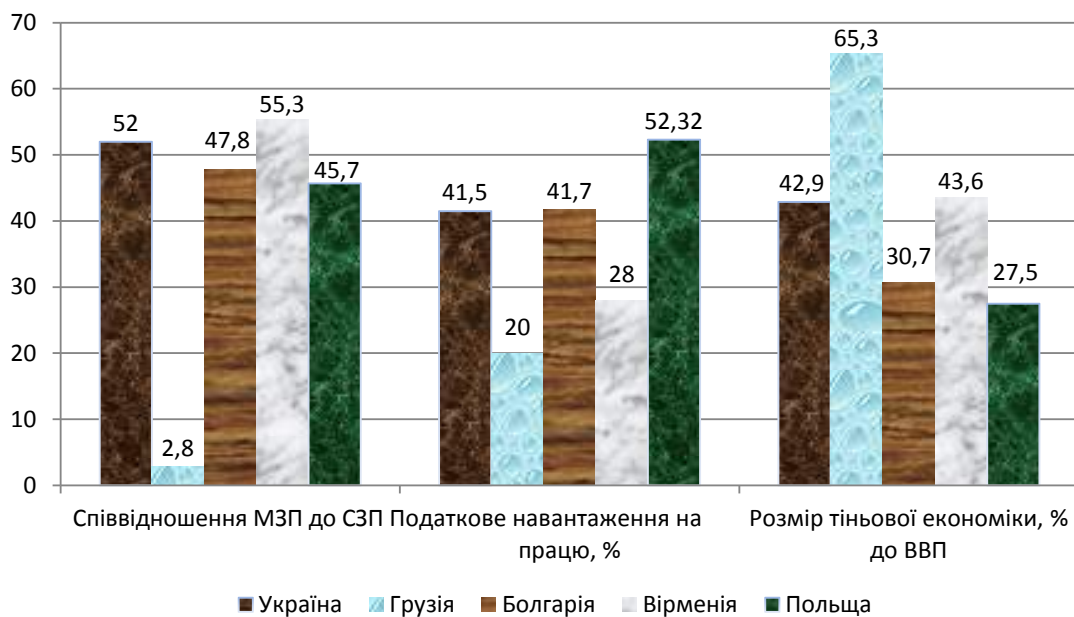

Рис. 4. Співвідношення МВП до СЗП та залежність податкового навантаження на працю і розмір тіньової економіки

Джерело: складено за даними [16; 17]

рівень зайнятості на 0,2% на рік; через чотири роки після шокового зсуву збільшує обсяги виробництва на 0,6% на рік та підвищує рівень зайнятості на 0,7% на рік; у короткостроковій перспективі призводить до зменшення реальної вартості робочої сили на 0,1%. При цьому зниження клину податків на працю буває більш ефективним у періоди незадіяних потужностей та несприятливих економічних можливостей.

Елементами податкової системи, які визначають рівень економічного розвитку, є рівень та структура оподаткування. Важливим завданням економічної політики держави є пошук резервів посилення фіскальної ефективності та забезпечення оптимальної структури податкових надходжень до бюджету з урахуванням інституційних особливостей економіки. Необхідним є досягнення суспільного консенсусу

щодо розміру податкового навантаження, забезпечення повного виконання платниками податків їхніх податкових зобов'язань, розвиток податкового адміністрування та вдосконалення законодавчої бази. Податки на споживання не мають негативного впливу на макроекономічну динаміку, механізм їх справляння має тенденцію до універсалізації у більшості країн Організації економічного співробітництва та розвитку. Податок на прибуток підприємств чинить суттєвий вплив на господарську діяльність економічних агентів щодо інвестицій в основний капітал та підвищення технологічної продуктивності. Податок на доходи фізичних осіб здійснює негативний вплив на економічну динаміку, оскільки безпосередньо впливає на обсяг заощаджень. Податок на нерухомість має відносно позитивний вплив на економічний розвиток у країнах ОЕСР, оскільки податковим законодавством передбачено можливості надання низки преференцій для власників житлової нерухомості у формі податкового вирахування процентів за житловими кредитами та звільнення податку на приріст капіталу.

Висновки. Україна входить до числа трьох країн із найменшим розміром як мінімальної, так і середньої заробітних плат, має досить високі показники

податкового навантаження на працю та має суттєвий рівень тіньової економіки. Також країна має значну частку заробітних плат, близьких до мінімальної і є єдиною державою, що має додаткове податкове обтяження на фонд оплати праці – військовий збір. Як наслідок, національна соціальна система, у податковому аспекті) є простою, але обтяжливою за рівнем податкового навантаження. Усе вищевикладене вище, дає змогу констатувати, що після впровадження у 2016 році зниження податкового навантаження на працю шляхом зменшення ставки ЄСВ до 22% було вірним кроком, але виявилось, попри сподівання, не настільки ефективним і країна залишається слабо конкурентна за рівнем податків на працю.

На сучасному етапі найважливішими заходами щодо зниження рівня податкового навантаження є не зменшення податкових ставок, а: реформування інститутів у процесі відносин фіскальних органів і податкових платників; оптимізація видаткової частини бюджету; втілення бюджетного прогнозування та ретельного планування бюджету; покращення механізму адміністрування податків; удосконалення електронних сервісів; удосконалення моделі державного податкового менеджменту тощо.

Список літератури:

1. Рубан М.О. Податкова політика як інструмент регулювання економічного розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 105–109.
2. Дж. Арнолд, Берт Бріс, Крістофер Хеді. Tax policy for economic recovery and growth. The Economic Journal. 2011. vol. 121, pp. 59–80.
3. Bernheim B. Douglas. Taxation and saving. Handbook of public economics. 2002. Vol. 3, pp. 1173–1249.
4. Варналій З.С. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Теоретичні та прикладні питання економіки. К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2011. С. 69–76.
5. Соколовська А.М. Фіскальна політика в Україні та її макроекономічні наслідки. Фінанси України. 2014. № 11. С. 17–32.
6. Тарангул Л.Л. Актуальні проблеми удосконалення податкового регулювання : монографія. Київ : ДНУ «Акад. фінанс. упр.», 2013. 524 с.
7. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку : монографія. К. : НІОС, 2003. 488 с.
8. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18.
9. Tanzi V. Fiscal policies in economies in transition. Washington DC: International Monetary Fund, 2004. 359 p.
10. Національна Рада реформ. Податкова реформа. Міністерство фінансів України. К., 2015. 14 с.
11. Кожен п'ятий ФОП закрав свій бізнес у 2017 році: веб-сайт. URL: <https://rpr.org.ua/news/kozhen-p-yatuj-fop-zakruv-svij-biznes-u-2017-rotsi/>
12. Дубровський В., Черкашин В. Порівняльний аналіз оподаткування фондів заробітної плати та видатків бюджету в окремих країнах СНД, ЄС, Азії, Латинської Америки. Інститут соціально-економічної трансформації. К., 2018. 49 с. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Doslidzhennya-rozmir-derzhavy.pdf>
13. Державний комітет статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
14. World Development Indicators, World Bank Group: веб-сайт. URL: <http://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2018>
15. Worldwide Tax Summaries, PwC: веб-сайт. URL: <http://taxsummaries.pwc.com/uk/taxsummaries/wwts.nsf/ID/PPAA-85RDKF>
16. Міжнародна організація праці: веб-сайт. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/543161438696455062/Serbia-Public-Financial-Review.pdf>
17. Міжнародний валютний фонд: веб-сайт. URL: <https://www.imf.org/external/index.htm>
18. Ronald Inglehart. Modernization and Postmodernization, Princeton University Press, 1997, pp. 257.
19. Afonso, António and João Tovar Jalles. Economic Performance And Government Size – European Central Bank, Working Paper Series № 1399 / November 2011.
20. Bergh, Andreas and Magnus Henrekson. Government Size and Growth: A Survey and Interpretation of the Evidence – Research Institute of Industrial Economics Working Paper No. 858, 2011.
21. Аджемоглу, Дарон; Робінсон, Джеймс А. Чому нації занепадають / пер. з англ. К.: Наш Формат, 2016.
22. Akgun, O., B. Courède and J. Fournier (2017). “The effects of the tax mix on inequality and growth”, OECD Economics Department Working Papers, № 10. 1447, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/c57eaa14-en>